

ЩО ТАКЕ ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ

*Світ надто великий, аби задовольняти потреби будь-якої людини,
але надто малий, аби задовольняти людську жадобу.*

М. Ганді

Прочитавши цей параграф, ти дізнаєшся:

- ◆ Що потрібно, аби виробити необхідні людям блага.
- ◆ Які існують різновиди виробничих ресурсів.
- ◆ У чому полягає роль людини в процесі створення благ.
- ◆ Чому необхідно берегти й раціонально використовувати ресурси.
- ◆ Хто такий підприємець.

Щоб жити, людина виробляє величезну кількість економічних благ. Створюючи їх, вона прагне задовольнити свої найрізноманітніші потреби. А в який спосіб суспільство виробляє необхідні людям блага? Що для цього треба мати і які складності треба подолати, щоб досягти результату? Про це ти дізнаєшся з даної теми.

4.1. Виробничі ресурси та їх різновиди

Ти, мабуть, неодноразово спостерігав, як зводиться будинок і уявляв, як у цьому будинку житимуть люди, як їм буде у ньому затишно і зручно. Ти спостерігав, як працюють будівельники, зводячи поверх за поверхом. Давай пригадаймо, що потрібно для того, щоб побудувати будинок.

Передусім потрібна земельна ділянка, на якій будинок буде зведений. Слід також подбати про цемент, інструменти, фарби, деревину, перекриття та цементні блоки, дерев'яні або пластикові рами, двері та труби. Крім того, необхідно мати екскаватор і бетономішалку, підйомний кран та вантажівку. Ти, напевно, ще багато чого можеш додати до цього переліку. Але навіть якщо ми все це зберемо в одному місці, будинок усе одно "не збудується". Потрібні ще й будівельники — люди, котрі мають знання й уміння для цієї справи.

Будь-яке виробництво вимагає певного переліку (набору) матеріалів та інструментів, пристосувань та речей для створення того, що необхідно людям, що здатне задовольнити їхні потреби. Поміркувавши, ти назвеш усе необхідне для вироблення меблів, випікання хліба, друкування підручників або виготовлення автомобілів.

В економічній науці *все необхідне для виробництва товарів та послуг називають виробничими ресурсами.*

Постають питання: “Чи можна всі виробничі ресурси поділити на певні групи? Якщо так, то за якою ознакою здійснюватиметься цей поділ?”

Від вибраної ознаки чи критерію залежать і результати розподілу. Уяви собі, що треба поділити на певні групи за різними критеріями весь зібраний врожай яблук. Критеріями можуть бути: сорт яблук (антонівка, білий налив, симиренка тощо), розмір плоду (великі, середні та дрібні), колір яблук (червоні, зелені, жовті).

А яким чином поділити величезну кількість виробничих ресурсів, потрібних для виготовлення будь-чого? Виявляється, критерієм такого поділу виробничих ресурсів можна обрати місце та призначення їх у процесі виготовлення товару або послуги.

Існують чотири основні різновиди виробничих ресурсів: **природні ресурси, капітал, праця та підприємницькі здібності.**

Природні ресурси — *все те, що людина знаходить у навколишньому середовищі і перетворює за допомогою своєї праці в продукт для задоволення власних потреб.*

Тому інколи в літературі їм дають загальну назву “земля”, розуміючи дари природи в широкому сенсі.

До природних ресурсів, **наданих безпосередньо самою природою** (тобто це природні речовини, які ми безпосередньо “беремо” у природи), належать: земля та її родючість (коли ми вдаємося до вирощування або будівництва на ній будь-чого), корисні копалини, рослинний та тваринний світ, водойми, сприятливі кліматичні умови (опади, сонячна енергія) тощо.

Використання цього різновиду природних ресурсів особливо характерне для сільського господарства та видобувної промисловості. Проте слід зважати на те, що речовини природи перетворюються на ресурси, якщо їх застосовують в процесі вироблення благ, коли до них докладено працю людини. Поза цим процесом

це просто речовини природи. Сонячна енергія стає ресурсом, якщо її використовують для опалення теплиць чи житла, або за її допомогою вирощують сільськогосподарські культури.

Речовини, що попередньо зазнали впливу людської праці і призначені для подальшого використання у виробничому процесі, називають сировиною (або сировинними матеріалами).

До них належать, наприклад, бавовна або льон для ткацької фабрики, залізна руда для металургійного заводу, борошно для хлібозаводу тощо. Частіше економісти відносять сировину до окремої групи “проміжні товари”.

Капітальні ресурси (капітал) — це ті елементи виробництва, що зазвичай є результатом попередньої праці людини і які відіграють активну посередницьку роль між людиною і природними ресурсами у виробничому процесі.

З їхньою допомогою людина цілеспрямовано діє на природні ресурси, або застосовує їх як обов’язкову умову виробництва товарів і послуг.

До капітальних ресурсів належать: будинки, верстати, обладнання, передавальні пристрої, інструменти тощо.

Капітальні ресурси — це створені людиною виробничі ресурси. Вони використовуються для полегшення самого процесу праці, а також для збільшення кількості вироблюваних за їх допомогою благ. Різноманітність застосовуваних капітальних ресурсів залежить від технологічної бази кожного суспільства. Чим розвинутішою в економічному плані є країна, тим більш високотехнологічні капітальні ресурси вона застосовує. В широкому сенсі до капітальних ресурсів відносять широкий спектр нематеріальних обов’язкових умов сучасного виробництва: технічну інформацію, програмне забезпечення.

Трудові ресурси (праця) — це здатність людини до продуктивної осмисленої праці, основними складовими якої є здоров’я, розумові та фізичні здібності і професійні навички.

Аби оцінити рівень розвитку трудових ресурсів у країні, важливо знати кількість працездатних людей, рівень їхньої підготовленості та кваліфікації. Тому кожна держава вдається до заходів з розвитку професійних навичок, а також підвищення рівня освіти, загальної й техніч-

ної культури людей. Сучасне високотехнологічне автоматизоване виробництво потребує висококваліфікованих та освічених фахівців. Некваліфікована, важка фізична праця — це вже здебільшого з практики минулого розвитку економіки. Сьогодні в розвинутих країнах світу молодь має можливість одержати як середню, так і вищу освіту.

“Трудові ресурси” — це здібності людини, її кваліфікація та професійні навички, які вона застосовує в *самому процесі виготовлення благ*. Проте нині найважливішими для процесу виробництва стають здібності й таланти людини, пов’язані з *організацією та управлінням* самого виробництва. Тому в економічній науці вирізняють такий різновид ресурсів, як підприємницькі здібності.

Підприємницькі здібності — це організаційні та управлінські здібності і навички людини, що впливають на результативність виробництва.

Наявність перелічених виробничих ресурсів є обов’язковою *передумовою* будь-якого процесу виробництва, незалежно від того, чи це праця первісної людини, котра палицею збиває плід, або ж сучасний процес виробництва на автоматизованому промисловому підприємстві. Лише з’єднавши разом усі виробничі ресурси, можна створити необхідні людям блага.

Проте слід знати, що за умов ускладнення управлінських процесів та в зв’язку з переходом до виробництва благ за допомогою машин і механізмів, роль і значення підприємницьких здібностей людей дедалі зростає.

4.2. Ключова роль підприємця в економічному прогресі

Люди, котрі об’єднують ресурси з метою вироблення благ для людей та одержання прибутку, називаються *підприємцями*.

У суспільстві поширені різноманітні думки та судження щодо того, хто ж такий підприємець. Але всі одностайні в тому, що

Підприємці — це люди, котрі вміють віднаходити нові шляхи, нові можливості вироблення благ, запровадження нових ідей, процесів або технологій.

Підприємці виносять на ринок нові товари або послуги. Значна кількість товарів, якими сьогодні користуються люди, ще двадцять років тому не існувала. Серед них: компакт-диск, магнітофони, мікро-

хвильові печі, домашні комп'ютери, килими, на яких не залишається плям тощо. За кожним таким товаром стоять люди, котрі усвідомили ті потреби споживача, що не могли бути задоволені раніше, і віднайшли шляхи до їх задоволення. Саме підприємці мобілізували ресурси і спромоглися запропонувати ці товари ринку споживачів, чудово розуміючи, що в разі, якщо їхня здогадка правильна, на них очікує величезний прибуток, якщо ж вона хибна — вони зазнають серйозних збитків. **Уміння ризикувати** — характерна риса підприємця.

В наш час підприємець не просто відкриває нові ресурси, як, наприклад, родовища нафти, газу або рідкісних мінералів. Нині підприємці відкривають додаткові можливості по-новому використати вже наявні ресурси, приміром, відходи виробництва або поновлені джерела енергії.

Підприємці прагнуть не лише добре організувати виробництво, а й підвищити його ефективність. Що ж таке “підвищити ефективність виробництва”?

Аби це зрозуміти, треба передусім визначити два поняття: виробництво й ефективність.

***Виробництво** — це процес безпосереднього впливу людини на природу з метою створення економічних благ.*

Поняття “**економічна ефективність виробництва**” виникає тоді, коли ми намагаємося показати зв'язок між кількістю одиниць виробничих ресурсів, застосовуваних у виробництві, та кількістю благ, одержуваних внаслідок цього виробництва.

Таким чином, **ефективність** — це співвимірюваність результатів виробництва (кількості створюваних економічних благ — товарів та послуг) і витрат ресурсів на їх виробництво. Отже, суспільство в такий спосіб намагається оцінити розміри вироблення продукції з розрахунку на одиницю витрачених виробничих ресурсів.

У загальному вигляді формула ефективності виробництва така:

$$E_f = \frac{\text{Результати виробництва (продукт)}}{\text{Витрати виробничих ресурсів}}$$

Ця формула виражає ефективність виробництва, а точніше — її рівень.

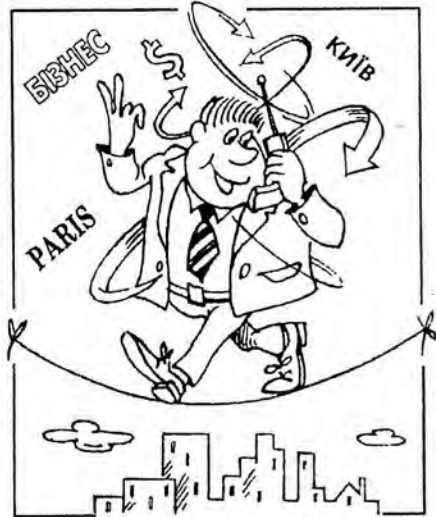
Чим більше благ створюється з наявних у підприємств ресурсів, тим ефективніше (результативніше) вони працюють.

Отже, *зростання ефективності* виробництва можливе за умови як збільшення результату при попередній кількості використовуваних ресурсів (тобто одержання більшого обсягу продукту від даного обсягу ресурсів), так і за умови одночасного зростання результату та скорочення витрат ресурсів.

Менший обсяг створеного продукту від даної кількості ресурсів свідчить про *зниження ефективності* виробництва.

Підприємці сприяють розвитку нових технологій. Історія знає різноманітні вдосконалення капітальних ресурсів. Прогрес цивілізації залежить від розвитку нових технологічних удосконалень. Ідеї стосовно таких удосконалень народжуються саме в підприємця, котрий робить все необхідне задля їх розвитку та винесення на ринок інвестиційних товарів.

Багато хто вважає, що єдиною метою підприємця є одержання прибутку, проте це не так. Три особливості відрізняють підприємця від інших людей: **прагнення до незалежності, посилене прагнення досягнення мети та схильність до ризику**. Вони готові перебрати на себе відповідальність за зроблені помилки, так само як і винагороду за досягнуті успіхи. Чимало підприємців неодноразово зазнавали краху, перш ніж досягли успіху, проте їм притаманна сила духу, яка дає їм змогу починати все з початку.

Таким чином, **підприємці** — це люди, котрі беруть на себе ініціативу поєднання ресурсів у єдиний процес виробництва, керують підприємством, запроваджують у виробництво нові технології й перебирають на себе ризик організації справи.

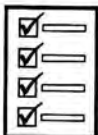
Вчені вважають, що лише 3–5% усього населення від народження наділені підприємницькими здібностями. Решта людей, котрі займаються організацією та управлінням виробництва, розвивають у собі ці здібності, набуваючи спеціальної економічної освіти у вищих навчальних закладах.

Давай повторимо

- **Виробничі ресурси** — це все необхідне людям для виготовлення потрібних їм благ.

- **Природні ресурси** — все те, що людина знаходить в навколишньому середовищі і перетворює своєю працею в продукти для задоволення своїх потреб. Це земля, корисні копалини, сировина, ліси, тваринний і рослинний світ, надра, родючість ґрунтів тощо.
- **Капітальні ресурси** — елементи виробництва, що відіграють активну посередницьку роль між людиною і природними ресурсами у виробничому процесі (будівлі, обладнання, верстати, машини, механізми, порти, греблі та інші створені промисловим шляхом або збудовані об'єкти).
- **Трудові ресурси** — це здатність людей до продуктивної праці завдяки їхньому здоров'ю, фізичній силі, освіті та професійним навичкам.
- **Підприємницькі здібності** — здібності людини поєднувати ресурси з метою вироблення товарів та послуг, приймати організаційні рішення й перебирати на себе відповідальність, створювати нові технології та йти на ризик.
- **Підприємці** — це люди, котрі покладають на себе ініціативу поєднання ресурсів у єдиний процес виробництва, керують підприємством, запроваджують інновації у виробництво й перебирають на себе відповідальність за організацію справи.
- **Виробництво** — це процес безпосереднього впливу людини на природу з метою створення економічних благ.
- **Ефективність виробництва** — це співвимірюваність результатів виробництва (кількості вироблених економічних благ — товарів та послуг) і витрат ресурсів на їх виробництво.

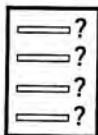
Перевір себе

1. Який з варіантів відповіді перелічує ресурси в послідовності: природні, капітальні, трудові?

- а) земля, сіялка, облігація;
- б) тракторист, нафта, гроші;
- в) вода, обладнання, фермер;
- г) верстат, насіння, добрива.

2. Якщо молоком вигодовують телят на фермі, молоко в даному разі використовується як:

- а) сировина;
- б) природні ресурси;
- в) капітальні ресурси;
- г) трудові ресурси.

Дай відповідь на запитання

1. Що таке виробничі ресурси?
2. Які різновиди виробничих ресурсів ти знаєш?
3. Як ти розумієш таку фразу: "Природні ресурси — це дар природи"?
4. Які існують різновиди природних ресурсів?
5. Що таке сировина?

6. Що спільного і чим відрізняються один від одного такі різновиди ресурсів, як трудові й підприємницькі здібності? Чому підприємницькі здібності виокремлено у різновид ресурсів?
7. Хто такий підприємець?
8. Що таке ефективність виробництва? Як можна вимірювати її?
9. Якими рисами має бути наділений підприємець?

Подумай!

1. Чи існують виробництва, де відсутній хоча б один різновид виробничих ресурсів?
2. Газети повідомляють: "На території Криму знайдено нафтові пластини". Чи можна стверджувати, що кількість природних ресурсів в Україні зростає?
3. Чи може одна й та сама речовина (або продукт людської праці) бути природним і капітальним ресурсом? Обґрунтуй свою відповідь.
4. Чи можна сказати, що всі першовідкривачі були підприємцями?

Питання для обговорення

1. Чим праця людини відрізняється від діяльності тварин?
2. Чи можна стверджувати, що окремі епохи в розвитку цивілізації "відрізняються не тим, що в них виробляється, а тим, як виробляється"?
3. Прочитай і обговори з другом: Якими знаннями та вміннями мають володіти підприємці. Визнач серед них п'ять найважливіших, на твій погляд, рис, необхідних підприємцю:
 - 1) Рішучість і сміливість.
 - 2) Уміння давати зважені оцінки.
 - 3) Уміння знаходити нестандартні рішення.
 - 4) Уміння відповідним чином поводитися й приймати рішення.
 - 5) Уміння продукувати нові комерційні ідеї.
 - 6) Уміння оцінювати рівень перспективності нових ідей.
 - 7) Знання та навички, потрібні для створення нової справи (професіоналізм).
 - 8) Здатність керувати підприємством.
 - 9) Здатність дати професійну оцінку результатам своєї діяльності.
 - 10) Уміння оцінити зовнішню ситуацію.
 - 11) Уміння оцінювати будь-яку дію з позицій етики й моралі.
 - 12) Уміння складати угоди.
 - 13) Уміння налагоджувати контакти, вести переговори.
 - 14) Уміння ризикувати.
4. Чи можна бути спритним підприємцем без знання економіки й за відсутності спеціальної економічної освіти?

Практичне завдання

Проведи дослідження в тому регіоні або області України, де ти живеш, і визнач, які зусилля тут докладаються щодо відновлення й збереження природних ресурсів.

Згадай, знайди!

Прочитай у підручнику Ф.П. Коровкіна "Історія стародавнього світу" розділ 1.2 "Як і чому змінювалися знаряддя праці та життя стародавніх людей", 4 "Початок скотарства і землеробства", 5 "Розпад родових общин.", 27 "Господарство і життя греків у X–IX століттях до н.е.".

Порівняй, як змінювалися потреби людей і процес виробництва необхідних їм благ.

Завдання, вправи

1. Пригадай і запиши приклади того, коли природні речовини перетворюються на природні ресурси. Наведи свої приклади.

Природні речовини	Приклади
залізна руда	
ліс	
рослини	

2. Подумай і запиши ті різновиди виробничих ресурсів, що їх використовують при виготовленні хліба. Відповідь подай у вигляді таблиці.

Виробництво хліба	Природні ресурси	Капітальні ресурси	Трудові ресурси
	1.	1.	1.
	2.	2.	2.
	3.	3.	3.
	4.	4.	4.
	5.	5.	5.
	6.	6.	